

ПИСМА НА ЙОРДАН ЙОВКОВ ДО НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ

През септември 1920 година Йордан Йовков бил назначен със заповед на министър-председателя Александър Стамболийски за чиновник при българската легация в Букурещ, където прекарал около шест години и заемал различни длъжности: „сътрудник по печата“, „секретар“, и накрая, като „награда“ за съвестната му работа, поради „липса“ на необходимия ценз, трябвало да изпълнява задълженията на... „драгоман“. Въпреки служебната си заетост и тежкото си материално положение, в гумънската столица той работел с истинско вдъхновение и за радост на българската култура — завършил „Песента на коделетата“, написал „Старопланински легенди“ и започнал „Вечери в Антимовския хан“. Животът на Йовков в Букурещ, както свидетелствуват неговите писма и спомените на приятелите му, бил тежък и израдостен. Пълномощни министри по това време са били Тодор Недков, генерал Ив. Фичев, Георги Кюсеиванов и Светослав Поменов, които са се отнасяли към писателя пренебрежително и са гледали на него едва ли не като на обикновен чиновник, нещо повече — като на разсилен. По различни поводи писателят е пишел писма на свои приятели в родината, споделял е с тях тежката си участ и ги е модел за малки услуги. Някои от тези писма са публикувани в книги и списания и са известни на българския читател. (Вж. Григор Василев, „Йордан Йовков“, 1940 и „Непубликувани писма на Йордан Йовков“ сп. „Литературна мисъл“, кн. 5, 1957).

През 1955 година, когато се подготвяха за печат събраните съчинения на Йордан Йовков, аз се обърнах чрез Георги Константинов към Николай Лилиев с молба да ми даде писмата, които притежава от покойния писател. Трябва да отбележа с чувство на признателност и благодарност, че Николай Лилиев се озова с готовност на молбата ми и даде всичките писма, с които разполагаше. Четири от тези писма използвахме още тогава като цитати в бележките към изданието, а три от тях, може би най-интересните, редакцията на „Литературна мисъл“ поднася сега на своите читатели. Писмата на Йовков до Лилиев обхващат периода от 1920 до 1926 година и имат делови и частен характер.

Налага се да отбележа, че почти всички писма на писателя, които познавам, нямат особени литературни достойнства. В нашата литература много малко са авторите, чиито писма имат художествени качества и представляват интерес за широк кръг читатели. Може би такива са някои от писмата на Пенчо Славейков, на П. К. Яворов и на П. Ю. Тодоров, които носят белези на литературни произведения, написани с художествено и тъй да се каже имат „широк адрес“. Писмата на Йовков

обаче притежават само литературно-историческа стойност и хвърлят сведина не толкова върху творческата личност на писателя, колкото върху един или друг момент от неговата биография. Но макар и такива, те са ценни за литературния историк, защото името на Йовков е едно от големите имена в българската проза. И ако величието на един художник се измерва с обаянието, което оставя след себе си, то Йордан Йовков е от тези бележити творци на словото, които след смъртта си стават по-големи.

Времето работи за него.

СИМЕОН СУЛТАНОВ

1

Драги Николай,

Пристигнах благополучно в Букурещ, но изглежда, че всичкото благополучие ще се свърши с това. Не ми върви. Изведнъж се видях в едно положение още по-безизходно и по-тежко от онова, в което бях в България. Не предполагах, че и тук най-тежката работа, която от първия ден трябваше да заломя, е да търся квартира. В София жилищната криза е голяма, но поне там има една комисия да туря горе-долу ред. Тук е предоставена пълна свобода и квартирите се вземат чрез надиграване с пари. За една мобилирана стая искат 1000—1200 леи, за 2 с кухня — 2000—2500. При това наема се иска в предплата за 6 м. или за година. Такъв наплив от хора има, че няма място дори в хотелите. Откакто съм дошъл спя тук-таме из квартирите на нашите чиновници, нещо което извънредно ме измъчва.

Но друга не по-малка мъчнотия ме завари веднага с пристигането ми: съобщението, че напред щели да изплащат на чиновниците от легацията не в швейцарски фр., както досега, а по нов среден курс, така че заплатите се намаляват с 45%. В такъв случай аз не ще мога да вземам повече от 3000 леи. При тукашната скъпостия не само че не може да се мисли за удобства, каквито очаквах, но няма да бъде възможно да се преживява горе-долу сносно. Всичко това тъй ме отчая, че ако не беше жена ми, на която вече съобщих и тя се готви да доде, щях да се върна веднага.

Надеждата ми е сега, както и на другите по-малки чиновници, да се избегне намалянето на заплатите, което се готви, или ако такова стане, да бъде в друга пропорция и да засегне заплатите на по-големите, на които и без това ще остане достатъчно, а нашите да се оставят или предишните, или намалени, но по-малко. Иначе невъзможно е да се живее тука.

Не виждам никаква възможност да се работи. Търсих спокойствие и удобства и не само че не намерих това, но изпаднах в едно още по-тежко положение, от което не зная как ще се отърва.

Ако обичаш обясни въпроса с заплатите на г. Пундев и на г. Стайнов да видят не може ли да се направи нещо и то — докато бюджета не е приет. Аз оставам засега, но нищо хубаво не виждам и очите ми са обърнати вече към България. Ако трябва да се тегли мизерия, по-хубаво да съм там, отколкото тука.

Много здраве на Ивана, Подвързачов, Спира и др. приятели.

12. X. 920
Б-щ

Твой Й. Йовков

2

Драги Николай,

Преди още да се разсея опасността, за която ти писах, нов, съвсем неочакван удар ни сполетя: с министерско постановление от 4 декември, на легационните чиновници в Букурещ заплатите ще се изплащат по курс: за сто лева български — 200 леи румънски. Значи, аз като имам 700 лева чисти, ще получавам всичко на всичко 1400 леи. Това е ужасно. Защото, ето най-простата сметка: за квартира плащам 500

леи, за дърва, които тук са много скъпи — 500 леи месечно. Освен туй понеже квартирата ми е на 5 км. далеч и на обед съм принуден да оставам в Легацията, всеки ден харча за храна само за себе си, най-малко по 10 леи. — Всичко, само за тия три разходи — 1300 леи. Остават всичко 100 леи — и това за храна и за издръжка на семейството, за какви не още нужди!

Не знай дали аз съм без всякакъв късмет или друга е причината. Но че ще изпадна в подобно безизходно положение аз не се надявах, особено при надеждите, с които тръгнах. По-голямо зло не можеше да ми се направи от това. Аз и без това си теглях мизерията, та нямаше нужда да дохождам в Букурещ, за да видя друга, още по-голяма. При това, жена ми, която си имаше поне едно учителско място в Добрич и изкарваше колкото за себе си, изгуби и това. За връщане в Добрич не можеше и дума да става, тъй като и в най-затътеното кюше в Добруджа хората се научиха, че аз съм чиновник тука. А това стига, за да направи невъзможно положението на мене или на жена ми в Добрич.

Но дори и това да не е, къде би могло да се отиде посред зима и то, такава лоша и тежка зима, каквато е паднала тука. Бия си главата дене и ноще и се чудя какво да правя. Има една надежда в м-р Стамболийски, който се очаква тук и колегите вярват да измолят нещо от него. Тая надежда имам и аз и туй малко ме крепи.

Но аз и без туй научен да изпитвам само нещастия и разочарования, предполагам, че е възможно това да си остане. В такъв случай между хилядите планове, с които си бия главата, иде ми на ум това: тук има българско основно училище и учителите се назначават от там. Ако може да се назначи жена ми за у-лка тук, казват, че била назначена една у-лка, но тя не е дошла. При това персоналът, както изглежда, не е ограничен, тъй като учителите не водят по едно отделение, а си разпределят предметите, така че възможно е едно малко увеличаване на персонала. Като у-лка, жена ми едва ще получава повече от 400—500 лв., значи 800—1000 леи. Но трябва да се търсят и най-малките средства инак изложени сме на явна гибел.

Както ти казах, ще чакаме всички чиновници тук да видим как ще реши въпроса м-р Стамболийски. Аз пак ще ти пиша, но до тогава направи един сериозен сондаж пред г. Цветанов относно назначаването на жена ми, както ти разправих, и ми съобщи. Аз също се познавам с г. Цветанов и вярвам, като разбере положението, в което съм изпаднал, да се съгласи да направи това.

Тоя план е в случай, че положението не се измени, т. е. че и напред ще ни се изплаща по 200 л. за 100 лв. Ако това се измени, ще видим. Но аз не вярвам да доде положение, при което бих бил добре. На всеки случай направи сондаж и то по най-сериозен начин.

Изпрати ми Златорог, излезлите кн. Никаква българска книга не виждам тука! Поздрави Подвързачов. Една артистка от тук, българка (обаче не знае български) Снежанка Георгиева ще доде тия дни в София на път за Франция. Искане да види театъра и да се запознае с артистическия свят. Интересна жена е. Подвързачов непременно да я види.

Ти, др. Николай, вземи присърце туй, което ти пиша и ми отговори.

Твой Йорд. Йовков

Букурещ, 17. XII. 920

3

Драги Николай,

Аз се надявах да намеря проектите за заглавната корица и за страницата на „Старопланинските легенди“, но може би ти да си се научил от издателя, че отлагам работата, та да си се оставил. Вярно е, че аз писах подобно нещо на „Хемус“, но то беше в едно настроение на колебание, когато мислех, че не ще успея да привърша последните разкази, толкова повече, че онзи разказ от „Наблюдател“ видях, че не може да

послужил за нищо. Но това мина. Днес за днес 9-тых от 10-те разкази са готови. Последният не е написан, но и той за няколко дни ще бъде готов. Книгата прочее е готова. Към събота може би ще ти изпратя ръкописа. В него ще бъдат 7 разкази, останалите 3 ще ти изпратя по-късно. Между тях е и „Постолови воденици“. Задържах го, защото чакам да получа „Златорог“, та да го поправа (оная кола, която ми изпрати, беше за жалост печатана само от едната страна).

Пращам на тебе ръкописа, защото искам да бъда сигурен, че печатането не ще се започне, преди да се извършат всички подготвителни работи, тъй както аз мисля. На първо място трябва да се приготви проекта за заглавната корица и страницата. Затова колкото и да си занят, открадни от скъпото си време и наедно с Бояна (дано намерите бай Тодора в добро настроение) пригответе проекта. Оставам всичко на ваш вкус и избор. Ще кажа само, че искам да се запази типа на „Последна радост“. Остава, значи, да се изберат само буквите. Възможни са следните комбинации: понеже заглавието ще бъде на два реда — първата дума с по-дребни букви, а втората — по-едри и разредени. Следов. двата реда ще бъдат еднакви. Друга: първия ред по-дълъг, втория — по-къс, и двата с едни същи букви. Това са главните комбинации и те може да варират в буквите (големината и формата им). Няма нужда да се правят много проекти. Ще направите това, което мислите за най-хубаво и ще го изпратите да го видя. Това е всичко.

Страницата (размера на текста) ще бъде както на моите Разкази т. II. Тя е по-малка. Правя това, едно, защото материала е по-малко (разликата с П. Р. обаче не е голяма) и, второ, — да се чете по-лесно, тъй като и Разказите са по-особено стилизирани. Но пак поприказвай с Бояна и кажи ми как мисли той. Вярвам, че тъй както предлагам ще бъде добре.

След като се приготви проекта за заглавна корица и страницата, ще трябва наедно с издателя да се избере същата корица и хартия както за П. Р. Тук мисля, ще трябва особено внимание, както и да се запази формата. Внимание, защото издателя мисли, че това са дребни работи и лесно може да се пренебрегнат. След това вече ще се започне печатането. Собствено това е работа за 1—2 срещи. Моля ти се и Бояна да не ми отказвате тая услуга и особено за тая книга, която аз най-много имам присърце. Няма нужда да ми отговаряш сега, но чакам вече проектите — това не трябва да се отлага. Ще ми пишеш две думи само когато получиш ръкописа. Прочее, като получиш това ми писмо, — тури начало на работата.

Поздравлявам те най-сърдечно
Поздравлявам също тъй и Бояна
Ваш Йорд. Йовков